
SÁROSPATAKI BARNABÁS

Természetes, élő hely

Gondolatok egy természetbúvár tábor szervezéséhez

*Antal Istvánnak, aki megmutatta e gondolatok természetes élőhelyét,
és terepet adott a kibontakozásra*

BEVEZETÉS

Friss diplomás biológia–kémia–magyar szakos tanárként először vettem részt az OTDK-n 2015 tavaszán. Az ott bemutatott tanulmányom módszeresen elemző részeit elhagyva, velejét kiemelve született ez az írás, melynek célja, hogy rávilágítson néhány „régí-új” kérdéskörre a környezeti nevelés és szabadidő-szervezés témakörében.

A természetbúvár tábor egy olyan fakultatív programot jelent, ahol minél több, az erdei iskolai oktatási-nevelési tevékenységre jellemző elem megjelenik. De különbözik az erdei iskoláktól (fakultatívításán túl) abban, hogy tartózkodunk ezen oktatási-nevelési elemek sztereotipikus, „iskolás” formáitól – a szakmai programokat a szabadidős programkeretbe illesztjük, és „iskolamentessé” alakítva kívánjuk megvalósítani.

Jelen írás elsősorban egy 2013. évi nyári táborról szól, melyet a budapesti, nyolcosztályos Babits Mihály Gimnázium¹ huszonöt 13–19 éves diákja számára

szerveztem öregdiákként, egy, az iskolában tanító biológia szakos tanárral, néhány rokonunkkal és közös barátunkkal. Az iskolában ez a sokadik tábor és a többiek természetbúvár tábor, így az évek alatt rögződtek bizonyos hagyományok és módszerek. Volt tehát mire építkezni – ugyanakkor 2013-ban, fő szervezőként, céloim részben épp az állandósult szokások *kritikája, újragondolása, felülírása* volt. Már közel egy évvel a tábor kezdete előtt formálódni kezdtek bennem az alább olvasható gondolatok, elkezdtem leírni megfigyeléseim, előzetes cél- és programtervet készítettem, számos korábbi programot átdolgoztam, új tevékenységeket találtam ki és korszerűbb pedagógiai elveket emeltem be a megvalósítás folyamatába.

KERETJÁTÉK, PROGRAMOK, JÁTÉKOK

A diákok a vasútállomásra érkezve rögtön egy másik világba csöppentek: a bakonyi

¹ Az iskola teljes neve: Budapest IV. Kerületi Babits Mihály Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium.

betyárok mindennapjaiba. Számos hétköznapi program jellegzetes elnevezése avatta betyárkodássá a tábori közösség életét az első naptól az utolsóig. A napok a „marta-lóc duhajkodás”-tól (azaz a reggeli tornától) a „vánkos,urgyé, szunyóca”-ig (azaz az esti takarodóig) tartottak. A kettő között zajlottak kerékpáros és gyalogos túrák, erőnléti és ügyességi versenyek, továbbá természetbúvár és kézműves tevékenységek (a patakban és bagolyköpekben turkálástól a batikolt zászlók festéséig) forgószínpados rendszerben,² éjszakai akadályverseny, számháború öt csapat együttes részvételére

a patakban és
bagolyköpekben
turkálástól a batikolt
zászlók festéséig

komponált szabályokkal, tábortűz népdaltanulással és néptáncsal, humoros klipek készítése betyárballadákra, Activity-rajzolás váltófutással kombinálva (azaz: rajzváltó), tájékozódási verseny úttalan utakon stb.

A diákok egy vetítő vetélkedő keretében tapasztalhatták, hogy legalább annyira illik és érdemes felismerni a növény- és állatfajokat, mint a sztárokat és a világmárkákat. Párokba rendeződve kellett a játék első felében a „városi léhez” kapcsolható közismert dolgokat, személyeket felismerni. A megoldásokat és pontozást maguk vezették papíron. A játék második felében ugyanezt a természeti lét szereplőivel kellett megtenniük. Ehhez, tájékozatlanságuk ellensúlyozása és a játék hangulatának emelése céljából szójátékok formájában segítséget is kaptak.

A tábor egyik legsikeresebb programja a főzőverseny volt, ahol a csapatok körülbelül egy paprikás krumpli és egy krumplis tészta összes hozzávalójából választhattak tetszés szerinti összetételben, majd ezután mindenki egy külön bográcsban, általa rakott és meggyújtott tűzön kellett, hogy elkészítse az általa megtervezett ételt.

A tábor egyik fő programja egy-egy élőhely csoportokban történő megismerése és bemutatása volt. Minden csapatnak kiosztottunk egy-egy kisebb élőhelyet, amelyet többször is meglátogathattak, hogy azonosítsák az ott található fajokat, majd a szervezőség számára kellett azt egy humoros idegen-

² Ez azt jelenti, hogy hat, körkörösén elhelyezett helyszínen végeznek hat különböző ismeretszerző vagy alkotó tevékenységet a tanulócsoportok egyszerre, majd negyed óra után mindannyian továbblépnek a következő helyszínrre.

vezetés keretében bemutatniuk. A diákok nyolc nap után egy komplex természet-búvár, természetjárói és hagyományörzői élménycsomaggal térhettek haza.

MEGVALÓSUL-E A PROGRAMTERV?

Egy program sikeres megvalósításhoz kidolgozott terv kell, ugyanakkor nem szabad betűről betűre ragaszkodni az előzetes elképzelésekhez.

Felszabadító meglátás, hogy nem csak úgy lehet eltérni a tervezettől vagy igazodni hozzájuk, hogy egy-egy adott programot elhagyunk vagy megvalósítunk. Lehet például programokat kreatívan összevonní, egymásba olvasztani. Ráadásul adott esetben még a tervezettnél is jobban idomulhatnak a programok a környezet nyújtotta lehetőségekhez. Például amikor idegenvezetés-játékra alkalmas terepet csak a táborból messzebb találtunk, akkor megoldásképp a terepek kiosztását, a számháborút és a tájékozási versenyt is túrákba ágyazva valósítottuk meg, azok a túraprogramok pedig, amelyeknek nem volt egyéb céljuk önmagukon kívül, elmaradhattak. Ugyanakkor sajnós kiesett a forgószínpados programból a méhekkal kapcsolatos állomás és egy lágyszárú-határozás. Utóbbiért nagy kár, mert az idegenvezetésre való felkészülésben sokat segített volna. Szem előtt kellett volna tartanunk, mely programpontoktól függ más tábori tevékenységeink sikere.

egyszerűen csak nyitottnak kell lenni a lehetőségre, és azt megfelelő rugalmassággal, bizonyos szakmai tudás birtokában minél jobban kihasználni

TERVEZETTSÉG ÉS SPONTANEITÁS

A programokat nem dolgoztuk ki az utolsó részletekig, a leírások helyenként vázlatzerűek (vö.: *Palmer*, 1998, 126. o.). Ez azonban nemhogy fennakadást nem okozott a program lebonyolításában, de az alultervezettség által a tábori események izgalmasak, változatosak lettek, és nem utolsó sorban spontán környezeti nevelő erőt fejtettek ki. Mindez nem az irányítás érdeme (*Lehoczky*, 1999, 122. o.), sokkal inkább a tábori környezet sajátosságaiból adódik. Kilépve a természetbe egy olyan változatos „dramatikus közeg” (*Lehoczky*, 1999, 127. o.) fogad bennünket, ami szükségtelenné teszi azt, hogy konkrét, előre lefektetett tevékenységek forgatókönyvét kövessük.

Egyszerűen csak *nyitottnak kell lenni* a lehetőségre, és azt megfelelő rugalmassággal, bizonyos szakmai tudás birtokában minél jobban kihasználni (vö. *Hortobágyi*, 1993, 43. o.; *Lehoczky*, 1999, 123. o. és *Dóra*, 2005). A természet magá-

tól fog feltárulni előttünk, s ezt az „önkén-
tességet” a gyerekek is észreveszik, vagy tu-
dat alatt megtapasztalják. Nem kell
erőlködnünk – a természetben maguktól
jól mennek a dolgok. A
tervmentességből adódó
spontaneitás már önmagá-
ban nevelő értékű és von-
zalmat keltő – ezzel pedig a
legalapvetőbb környezeti
nevelési célt valósítja meg:
interiorizálttá teszi a kör-
nyezetünkhöz való felelősségteljes viszo-
nyulást. Játékosabban: természetes, élő he-
lyen a helyes megközelítés élő, természetes,
természetesen.

„ISKOLAMENTESSÉG”

Önmagában jó hatással van a diákok
hozzáállására az, ha a természeti környezet
megfigyelését, megismerését szolgáló prog-
ramok nem iskolai hangulatúak. Persze az,
aki eljön természetbúvár táborba, általában
leköthető egy biológiaóra-szagú program-
mal is, de amikor a tevékenység közvetle-
nebb, igazibb, kevésbé iskolászerű (s ezért
– és nem csak ezért – újszerű), az akarva-
akaratlanul is valóban mély és személyes
motivációt kelt. Ha itt, a táborban
máshogyan, spontánabban, önmagukból
következően találjuk a dolgokat, akkor
sokkal könnyebben feltámad a diákokban
az érzés: *Igen, ez rólam szól! Valós helyzetek-
kel, valódi problémákkal foglalkozunk!*
(Palmer, 1998, 116. o.) A biológiaóra az
életről szól, de kevés az esélye annak, hogy
ezt a tanteremben felfedezhetjük. Egy ter-
mészetbúvár táborba érkezve bátran „ott-
hon hagyhatjuk” a mesterségességet, és így

feltáruhat mindaz, ami magától motiválja
az embert. A program látatja, hogy a
környezetharmonikus életvitel mintája a
mindennapok valóságában fellelhető, mű-
ködő minta (Lehoczky,
1999, 66. o.).³

a biológiaóra az életről
szól, de kevés az esélye
annak, hogy ezt a
tanteremben felfedezhetjük

Az oktatásban bevált
és hasznos tantárgyak
keretében megvalósuló
tanulás általában részek-
re bontja azt a spontán
holisztikus megisme-

rést, amely az ember (és főleg a gyerek)
megismerési igényét leginkább kielégíti.
Nem látjuk és nem is láthatjuk a fától az
erdőt! Viszont egy természetbúvár tábor
eseményeinél éppen ez a tantárgyköziség
(Monroe és Disinger, 1994), ez a holisztikus
megközelítés a legcélravezetőbb (Lehoczky,
1999, 72. és 81. o.), ami egyrészt újszerű,
összegző tudást közvetíthet, másrészt
élményszerű megismerési folyamatokat in-
díthat be. A spontaneitás és az „iskolamen-
tesség” segíti mindezt.

RENDEZETT ISMERETEK ÉS ÉRZELMI VISZONYULÁS

Felmerül a kérdés: ebben a nagy spontanei-
tásban hogyan kapnak a gyerekek rende-
zett tudásanyagot, ismereteket (Monroe és
Disinger, 1994) a környezeti nevelés kereté-
ben?

A válasz – kis túlzással – az, hogy se-
hogyan. Viszont érzelmileg fogékonyra
tehetők a diákok a természeti környezettel
kapcsolatos azon hozzáállásra és értékekre,
melyek a környezeti nevelés összetevőit
szorosan összekapcsolják (Palmer, 1998).
A környezeti nevelés élménypedagógia

³ E dolgozat szerzője is egy éppen ilyen élményeket nyújtó tábor után kezdett saját kirándulásokat szervezni.

(Lehoczky, 1999, 77. o.). Nem „okos” dolgokat kell tanítanunk, hanem a természet szeretetét, a természet iránti vonzalmat kell fölbresztenünk. Ez megmarad és dolgozni fog a diákokban (vö. Tompa, 2004, 17. o.) addig, amíg el nem érik azt az életkort, amikor a környezettudatos szemléletet már szívesen alkalmazzák. Több ismerősöm példáján is tapasztaltam: ha már ott hajt bennük a környezettudatosság érzelmi csírája, a szükséges ismereteket maguktól fogják megszerezni.

VERSENY, CSOPORTALAKÍTÁS, KIEGYENLÍTETTSÉG

Ezekben a táborokban a csapatok közötti verseny sokáig természetes dolognak tűnt. Azonban sok szakirodalom beszél arról, hogy a verseny összességében rossz hatással van a teljesítményre. Mindig vannak vesztesek, így egy versenyhelyzetre épülő pedagógiai szituáció minden esetben törvényszerűen kudarccokat is szül.

Mi ennek oldására a „sikert hozó” emberek mozgásának elvét alkalmaztuk. A táborban hamar kirajzolódott, hogy melyik a „kudarcos csapat”, amely valamiképp támogatásra, „felrázó” személyiségek jelenlétére szorul. Mivel a táborba rendszeresen és többé-kevésbé egymást váltva érkeztek öregdiákok, régi barátok, ismerősök, ők voltak azok, akiket a lemaradó csapatokhoz osztottunk be arra az egy-két napra, amíg vendégként a táborban voltak. Az a csapat, amelyikhez új ember társult,

ha már ott hajt bennük a környezettudatosság érzelmi csírája, a szükséges ismereteket maguktól fogják megszerezni

nem lehetünk mindig győztesek, viszont bizonyos dolgokban akármikor lehetünk azok

újja tudott születni, lendületet kapott a további munkához.

Az idegenvezetés játékára való felkészülés igényelte a leghosszabb időt a csapatoktól. Ezalatt a szálláson maradtunk, s magam látogattam meg hosszabb-rövidebb időkre a csapatokat – rászorultságuktól függően. Néhányuknak egy kis lökés, másoknak egy kicsit több nógatás kellett, de végül mindenki belelendült.

Ugyanakkor a csoportalakítás olyan alapvetése a tábori programoknak, amibe érdemes sok energiát fektetni, mert az összességében sikeres működés mögött könnyen előfordulhat, hogy több diákot kellemetlen, kudarcos élményhez juttatunk. Nem mindig kínálkoznak a fentihez hasonló jó menekülőutak.

VERSENYSZELLEM

A versenyekkel azt az üzenetet kell átadnunk, azt kell megtanítanunk, hogy nem lehetünk *mindig* győztesek, viszont bizonyos dolgokban *akármikor* lehetünk azok. A diákok táborunkban „könnyített pályán” gyakorolhatták a helyes versenyzői viselkedés elsajátítását. Hogy nem egymás ellen, hanem egymás mellett (esetlegesen egymásért) jó versenyezni. A jól kialakított versenyhelyzet átütő sikerélmény lehetőségét jelenti mindenki számára.

Attól, hogy a kudarcot egyébként lehet rosszul is megélni, nem szabad sutba dobni a versenyztetés módszerét.

NÉPMŰVÉSZET ÉS HAGYOMÁNYŐRZÉS

Táborainkban az elmúlt években egyre hangsúlyosabb szerepet kap a népművészet, a népi kultúra, a hagyományos kézművesség. Fontos hangsúlyoznom, hogy ez nem pusztán a program „extra” színesítése, hanem a környezeti nevelés szerves része. A hagyományos életmódra hangsúlyosan jellemző egyfajta „tudattalan környezettudatosság”. A hagyományban élők (vanak-e még?) szerves és magától értetődő (bár nem könnyű) kapcsolatban éltek környezetükkel. Egy hagyományos batikmódszerrel megfestett zászló vagy egy vízimalom építése (ami, sajnos, ezúttal elmaradt) mind ablakot nyitnak erre a viszonyra.

Ugyanakkor nagyon fontos, hogy nemcsak és nem elsősorban a hagyomány ismeretére van szükségünk, hanem leginkább az átélésére. Az az önkéntelen átélés, ahogy a táborozók péntek este kártyaszövés közben vagy a kirándulások során, a tűző napon gyalogolva, órákon át népdalokat énekeltek, illetve az a lelkesedés, amivel részt vettek a táncban, egyértelmű volt. Azt láthattuk, amire joggal alkalmazható az újszerű terminus: *revival-jelenség*.

SHOW-ÉLMÉNY

Civilizációs környezetünk meglehetősen ingergazdag. Meglátásom szerint manapság egy pedagógus, ha nem tud látványos, érzékletes élményt nyújtani, akkor

módszerei halottak, és csak csekély eredményt érhet el. A mai diákok nem akarnak, és valószínűleg *nem is tudnak* csak azért figyelni, mert vala-

a hagyományos életmódra hangsúlyosan jellemző egyfajta „tudattalan környezettudatosság”

mi kötelező, azonban rögtön képesek lesznek rá, ha valami kiemelkedően érdekfeszítő.

A digitális eszközöket egy természetbúvár táborból alapértelmezésben és magától értetődően száműzzük. Ezzel a diákok életének egy nagyon fontos terepét, ingerforrását vetettük el. Minden lehetőséget meg kell tehát ragadnunk, hogy más terepeken pótoljuk ezeket az ingereket. Minden alkalmat ki kell használni, hogy láttassuk: mindaz, amit a természetben

az ember átél, valahogy igazibb bármilyen más ingergazdagságnál.

Ahogy a vicc mondja: „Ez az élet elég gagyi játék, de a grafikája nagyon ott van.” (Ugyanakkor a mai digitális eszköztár olyan

lehetőségeket kínál fel, hogy – amikor már nem ezen eszközök irányítanak minket, hanem mi őket – érdemes elgondolkodni bevonásukon. Nagy hasznát vehetjük például egy okostelefonra írt androidos határozónak, s így integrálhatjuk a természeti környezetbe az információszerzés e diákok számára ismerős terepét.)

Egy egyszerű túratáborra manapság feleannyi, harmadannyi jelentkezővel kell számolnunk, mint 10–15 éve. Viszont az itt elemzett természetbúvár tábor vonzó ingergazdagságát mutatja, hogy arra minden egyéb, természeti környezetben megvalósított programnál többen jelentkeznek az iskolában, holott nem gondolom, hogy egy ilyen tábor bármilyen más szempontból (például a megterhelés mértékében vagy a szállás minőségében) jelentősen különbözne a többi hasonló táborról.

A „ZSONGÁRKODÁS”

Nekem megtetszett, át is vettem hát Lehoczky János terminusát. Ő zsongárkodásnak a projektmódszert nevezi. (Lehoczky, 1999) A fenti, szervezésről szóló rész tanulságainak fényében nyilvánvaló, hogy egy ilyen tábor fő módszerül a projektmódszer szolgál (Hortobágyi, 1993, 43–45. o.). A zsongárkodás a pedagógia nagyágyúja. Nincs motiválóbba a célvezéreltség-nél, és annál, hogy a feladat végrehajtásában a résztvevők valóban szabad kezet kapnak. Többé vagy kevésbé mindegyik tevékenység tekinthető projektnek, de leginkább a tábor középpontba állított, legfontosabb programja: az idegenvezetés. A másik siker a leleményességet próbára tevő és csapatot kovácsoló főzőverseny projekt lett. Jójú, egymástól egészen különböző ételek születtek.

FIZIKAI TERHELÉS, TELJESÍTMÉNY, MENEKÜLŐUTAK

A kirándulás, kerékpározás a testkultúrához is kapcsolja a tábor (Lehoczky, 1999, 18. o.), kérdések persze a részletek, hogy mekkora a kívánatos távolság, milyen a megfelelő terepnehézség. Alighanem a középut az üdős. Lebeszelnék

mindenkit az „eszetlen” teljesítménytúrázsról (a tábor keretében legalábbis). Mi is tartózkodtunk az adott helyzetben túlzásnak minősíthető megoldásoktól. Például, látva a társaság fáradtságát, az éjszakai kerékpártúrának végül még a lehetőségét sem ajánlottuk fel. Máskor viszont igyekeztünk észrevenni azokat a helyzeteket, amelyekben a gyerekek megmutathatják, mire képesek – hisz ez nagyon sokat adhat nekik. Jó példa volt erre egy önmagában komolytalannak is nevezhető délutáni biciklitúra; eltekertünk Fenyőfőre (5km),

majd kb. 500-1000 méteren behajtottunk a homokos fenyvesbe egy erdészeti úton. A terep azonban biciklivel gyakorlatilag járhatatlan volt, a kerekek

elsüllyedtek, többször le kellett szállni a nyeregből. Itt jött a táborvezető tanár úr részéről a (teljesen indokolatlannak tűnő) kérdés: ki szeretne a kétszer olyan hosszú és háromszor olyan bozotos, de ugyanilyen homokos úton visszatekerni Fenyőfőre? Meg tudta úgy kérdezni, hogy a társaság körülbelül felének azonnal kedve támadt hozzá, s ők valóban arrafelé is tértek vissza. Értelmetlen erőlködésnek tűnhetne, de nem az volt. Az a csapat nem úgy tért vissza a táborba, hogy „elkarikáztunk a szom-

a csapat nem úgy tért vissza a táborba, hogy „elkarikáztunk a szomszéd faluba”, hanem úgy, hogy „egy durvát terepbringáztunk”

a zsongárkodás a pedagógia nagyágyúja

széd faluba”, hanem úgy, hogy „egy durvát terepbringáztunk”. Nagy különbség!

Ugyanakkor fontos: volt választási lehetőség. (Persze, melyik pedagógiai helyzetben nincs?) Teret kell adnunk a küzdelemre, de menekülőutakat is biztosítani kell, mégpedig úgy, hogy az ne menekülőútnak, hanem „dicsőséges visszavonulásnak”, egy teljes értékű választási lehetőségnek tűnjön fel. Ebben a táborban nem volt egész napos túra, de amikor szokott lenni, mindig a táborvezető tanár barlangász barátja vezeti a nagyútúrat, tanár úr a kistúrát – és el tudja érní, hogy a kisebb túrát teljesítők úgy érezzék a nap végére, hogy sokkal jobban jártak, nagyobb eredményt értek el, „keményebbek voltak”, mint a nagyútúrázók. Például valamilyen trükkös módon (félíg busszal, félíg gyalog) megelőzik őket a csúcshódításban, vagy olyan játékokat játszanak útközben, ami nagyot dob a handgulationon.

A BECSÜLETJÁTÉK

A táborban a játékok jelentős részében a csapatok – meghatározott szabályok szerint – gyakorlatilag önmagukat értékelik, illetve önmaguk bírái. Egy kvízkérdésekkel megtűzdelt torpedójátékban és az említett képvetítő-felismerős vetélkedőben például a csapatok, illetve párok saját maguknak vezették a pontszámaikat, a végén pedig „bemondásos” alapon születtek meg a sorrend. A rajzváltó során is bármelyik csapat színelhelhetné, hogy már kitalálták az éppen aktuális Activity-feladvány megoldását, és kéri a következő feladatot – ezt semmilyen módon nem ellenőrzi a játékvezető.

teret kell adnunk a küzdelemre, de menekülőutakat is biztosítani kell

az, ahogy a tábor vezetői bánnak egymással, megteremti az egész tábor alaphangulatát

Mégsem merült föl egyszer sem, hogy szűrjük ki a csalókat vagy „verjük át a rendszert” – még poénkodás szintjén sem. Magától értetődő volt az, hogy mindenki becsületesen játszik, anélkül, hogy erről egyetlen szó is esne. Ott volt a levegőben a szabálykövetés mindenkire vonatkozó természetes érvényessége. Tökéletes modellje ez a környezettudatos

életnek. A környezettudatos élet: becsületjáték.

A SZERVEZŐK: EGY CSAPAT

A tábor sikerének kulcsa a csapat, melyben mindenkinek célja, feladata van, és mindenki ott él az együttműködésre való hajlandóság. Ennek nem csak praktikus előnyei vannak. Az, ahogy a tábor vezetői bánnak egymással, megteremti az egész tábor alaphangulatát és példaként szolgál minden résztvevő számára. Az összetartáson alapuló és hatékony szervezői munka, a baráti hozzáállás összetartáson alapuló és hatékony munkához vezet a diákok között is, és kedvezően befolyásolja a baráti viszonyok alakulását.

MERRE TOVÁBB?

A természetbúvár táborok szervezése nem példa nélküli a magyar gyakorlatban, de a mi táborunk által képviselt „iskola és szabadidő közöttség”, különösen a középiskolai gyakorlatban, azoknak nem általános

jellemzője. Éppen ez az a kétarcúság, melyet szeretnénk megőrizni, miközben táborainkat olyan középiskolai programmá adaptáljuk, amelyben már lehetővé válik az oktatási-nevelési tartalmak körültekinthetőbb egyeztetése a közoktatás tanterveivel, és amely, kapcsolódva a közoktatási gyakorlathoz, több gyerek és fiatal számára ad közvetlenebb lehetőséget a környezeti nevelési tartalmak befogadására.

Jobban kell ügyelni a biológiai és más természettudományos, illetve természetvédelmi ismeretek közvetítésére, kihasználva a helyzet adta lehetőségeket.

A jövőben egyre inkább szükségessé válhat bizonyos digitális eszközök, illetve a média bevonása is a tábori eszköztárba. Ezek egyrészt kapcsolatot teremtenének a diákok mindennapi tapasztalatai, ismerős közegei és a tábori események között, másrészt olyan munkaszervezési megoldásokat kínálnak fel, amelyek alkalmazása a projektek és a legtöbb tudásfejlesztő program keretében jelentősen növeli az ismertek megszerzésének és feldolgozásának hatékonyságát.

Tudjuk-e „vallássá tenni” a természetvédelmet?

Nagy segítséget jelentene, ha szervezett módon biztosítanánk lehetőséget a diákoknak, hogy visszajelezhessenek egy-egy táborral kapcsolatban, s közölhessék benyomásait, véleményüket. A résztvevői vélemények gyakran olyan szempontokra hívják fel a

figyelmet, amelyekre a szervezők nem is gondoltak volna.

Hosszabb távú feladat és jóval több tervezést igényel a természetbúvár táborok utóéletének kutatása. Sok érdekes eredménnyel kecsegtet a táborok hosszú távú hatására vonatkozó kérdések megválaszolása. Milyen környezeti nevelő erejük van a táboroknak? Valójában mennyire fogan meg mindazt, amit közvetítünk? Megtörténik-e az önállósodás; megindul-e a természetben megvalósítható programok autonóm szervezése, megvalósítása a résztvevők

későbbi életében? Tudjuk-e „vallássá tenni” a természetvédelmet? (Monroe és Disinger, 1994) Meg tudjuk-e szeretetni mindazt, amit mi annyira szeretünk a természetben? Amíg nincs erre tudományos válaszunk, addig is bizakodva hisszük, hogy igen.

IRODALOM

- Dóra Zoltán (2005): *Az erdei iskola lehetőségeinek pedagógiai szempontú elemzése*. ELTE, Budapest.
- Hortobágyi Katalin (1993): *Erdei iskola*. IF Alapítvány, Budapest.
- Lehoczky János (1999): *Iskola a természetben, avagy a környezeti nevelés gyakorlata*. Raabe Klett, Budapest.
- Monroe, M. C. és Disinger, J. (1994, szerk.): *Defining Environmental Education*. University of Michigan, Ann Arbor (Michigan, USA).
- Palmer, J. és Neal, P. (1998): *A környezeti nevelés kézikönyve*. InfoGroup, Budapest.
- Tompa Edit (2004): *Az erdei iskola lehetőségeinek pedagógiai szempontú elemzése [szakdolgozat]*.